

Opponensi vélemény

Szerb László: Vállalkozások, vállalkozási elméletek, vállalkozások mérése és a Globális Vállalkozói és Fejlődési Index című MTA doktori értekezéséről

Szerb László doktori értekezésének témája rendkívül aktuális napjainkban. A vállalkozások modern gazdaságban betöltött szerepével szinte naponta találkozhatunk a politikai és gazdasági napilapokban, s az elektronikus médiában. Általánosan elismertnek tekinthető, hogy a vállalkozások a gazdasági fejlődés egyik motorját képezik, fejlődésük és gazdaságban betöltött szerepük egyre nagyobb szerepet kap a nemzetgazdaságok működésében és versenyképességük javításában.

Ugyanakkor a vállalkozásokkal kapcsolatban számos fogalmi és koncepcionális tisztázatlansággal találkozhatunk. Ez részben betudható a tudományterület viszonylag rövid múltjának, hiszen az 1980-as években indult fejlődésnek a vállalkozásokkal kapcsolatos kutatás. Gyakran találkozhatunk azzal a téves felfogással, amely a vállalkozásokat a kis- és közepes vállalatokkal azonosítja. Nem tisztázott a vállalkozó, a vállalat a tulajdonos és a vezető fogalmak egymáshoz való kapcsolata sem, ami megnehezíti a kommunikációt és a vállalkozásokkal kapcsolatos reális elméleti és gyakorlati megállapítások megfogalmazását, s végső soron a gyakorlati fejlődést szolgáló intézkedések meghozatalát.

Szerb László munkája ebben a helyzetben hiánypótló vállalkozásnak tekinthető, hiszen a szerző megpróbálja tisztázni a vállalkozásokkal kapcsolatos elméleti ismereteket, fogalmakat, s megalapozott mérési módszer kidolgozását a vállalkozások értékelésére és nemzetgazdaságban betöltött szerepük minősítésére.

Az értekezés első fejezete a vállalkozás fogalmának és típusainak tisztázásával foglalkozik. A szerző rövid áttekintést ad a szakirodalmi előzményekről, s ezekre támaszkodva a vállalkozást hét jellemző mentén mutatja be: a kockázat, a döntéshozatal, az innováció, a lehetőség felismerés/kihasználás, az új szervezeti egység létrehozása, a vállalkozói magatartás és az eredményesség. A vállalkozásokkal kapcsolatos definíciókat ezen ismérvek mentén elemezve jut el a szerző a vállalkozás disszertációban használt fogalmához, amely a vállalkozói attitűdök, a vállalkozói aktivitás és a vállalkozói aspirációk

kombinációjaként értelmezi a jelenséget. Ez a komplex definíció lehetőséget ad arra, hogy ez alapján a szerző tisztázza a vállalkozásnak a kisvállalatokhoz, a vállalkozóhoz a tulajdonoshoz és a menedzserhez fűződő kapcsolatát. A fogalmak elhatárolása és viszonyuk bemutatása megítélésem szerint megalapozott, megfelel a szakirodalomban megfogalmazott elvárásoknak és lehetővé teszi a komplex mérési módszer kidolgozását. A fejezet a vállalkozók és a vállalkozások jellemző típusainak bemutatásával zárul.

A 2. fejezet a vállalkozás koncepcionális modelljét mutatja be. A szerző azt a megközelítést alkalmazza, hogy a vállalkozás különböző külső és belső befolyásoló tényezők hatására alakul ki, s ezek az összefüggések befolyásolják a vállalkozási jellemző megjelenési formáit és a vállalkozás eredményét. A modell hasonlít a szervezetelméletben széles körben elterjedt megközelítésre, amely – a kontingenciaelmélet hagyományaira támaszkodva – a nyílt rendszer koncepció alapján értelmezi a szervezeti jelenségeket. A modell a befolyásoló tényezők között vállalkozói környezeti tényezőket és egyéni vállalkozói tényezőket különböztet meg. A vállalkozói környezeti tényezők között az általános gazdasági, társadalmi, politikai, környezeti és iparági tényezők jelennek meg. E tényezők között szerepel a technológiai feltételrendszer is. Tekintve, hogy a technológia a vállalkozási tevékenység, az innováció szempontjából kiemelt fontossággal bír, jobban kiemeltem volna a tárgyalt környezeti feltételek között. A környezeti tényezők határozzák meg a modell logikája szerint a vállalkozói lehetőségeket.

Az egyéni vállalkozói tényezők között a személyes tulajdonságok, valamint a vállalati feltételrendszer elemei jelennek meg. Ez utóbbiak a vállalatban belüli vállalkozások indítása szempontjából kiemelkedőek. A vállalati tényezők értelmezése azt is mutatja, hogy a szerző – helyesen – nem csupán a kis- és középvállalatokkal összefüggésben értelmezi a vállalkozást, hanem mérettől és szervezeti beágyazottságtól függetlenül. Ennek megfelelően a modell egyaránt értelmezhető az új vállalkozás alapítása, vagy akár a vállalatban belüli vállalkozás esetében is. Az egyéni vállalkozói tényezők határozzák meg a vállalkozói kapacitást. A vállalkozói lehetőségek és a vállalkozói kapacitás alakítja a vállalkozásokat, ami az attitűdök, az aktivitás és az aspiráció formájában jelenik meg. Az összefüggésrendszer alapján alakul ki a vállalkozás eredménye. A fejezetben tárgyalt modell korszerű szemléletben értelmezi a vállalkozásokat, s megítélésem szerint alkalmas arra, hogy az alapján alakítsuk ki a vállalkozási mérési módszereit. A koncepcionális modell egyfajta elméleti háttérrel ad a disszertáció következő fejezeteiben tárgyalt kérdésekhez.

Az értekezés 3. fejezete a vállalkozások mérésére eddig alkalmazott mutatószámokat tekinti át. A szerző három csoportba sorolja ezeket a mérési mutatókat: környezeti-intézményi tényezők, a vállalkozók személyes tulajdonságai, valamint a vállalati adatok alapján történő mérés. Ezen mutatószámokat értékelve a szerző megállapítja, hogy azok többsége csupán a vállalkozás valamely jellemzőjére koncentrál, s kevés közöttük az olyan, amely több jellemző alapján komplex értékelést próbálna adni a vállalkozásokról. Az ismert mérési módszereket a korábbi fejezetben kialakított koncepcionális modell alapján értékelve a szerző jogosan jut arra a következtetésre, hogy ezek a mutatószámok nem fogadhatóak el a vállalkozások átfogó értékeléseként, több lényeges jellemvonás is hiányzik az egyes mérési megközelítésekben. A fejezet konklúziója, hogy nem alakult ki eddig olyan komplex mutatószám, amely elfogadható lenne a vállalkozások átfogó jellemzőinek mértékelésére.

A harmadik fejezet konklúziója mintegy felvezeti a 4. fejezetet, amelyben a szerző a saját közreműködésével kialakított Globális Vállalkozói és Fejlődési Indexet (GEMINDEX), és annak kialakítási folyamatát mutatja be. Az index az értekezés 2. fejezetében kialakított koncepcionális logikájára épül. A modellben a környezeti-intézményi tényezők mérőszámai a különböző szervezetek által végzett felmérések eredményeiből származik. Az egyéni tényezők a szerző részvételével végzett Global Entrepreneurship Monitor (GEM) vizsgálat adataira támaszkodnak. A mérési modellben al-indexekként jelennek meg a vállalkozási tevékenységre jellemző ismérvek: a vállalkozói attitűdök, a vállalkozói aktivitás és a vállalkozói aspiráció. Mindegyik mutatószám részmutatókból áll, azok integrálása alapján született meg az értékük. A fejezet részletesen bemutatja az index felépítését és a kidolgozására használt adatbázis jellemzőit. A szerző módszertani újítása a Szűk keresztmetszetért Történő Büntetés módszere, amely arra a logikára épül, hogy a vállalkozói tevékenységet jellemző egyes gyenge mutatószámok akadályozzák az eredményességet tükröző már mutatók érvényesülését, ezért korrekciót hajt végre a mutatószámokban. Ez a logikai érvelés elfogadható, noha nincsenek empirikus adatok arra vonatkozóan, hogy milyen mértékben kellene korrigálni a kapcsolódó többi mutatószám értékét. A fejezet utolsó része bemutatja a mutatószámok alapján képzett országsorrendeket, majd a klaszterelemzés alapján kialakított országcsoportok jellemzőit ismerteti. Szemléletes és jól értelmezhető a kialakított öt klaszter: kezdők, átalakulók, fejlesztők, követők és vezetők. A módszer alapján 71 ország több évre vonatkozó adata alapján alakította ki a sorrendeket a szerző, ami az elemzés hitelességét nagymértékben növeli. Megítélésem szerint sikerült egy olyan komplex

vállalkozásmérési mutatószámot kidolgozni, amely elméletileg megalapozott, megfelelő koncepcionális modellre támaszkodik, s átfogó értékelést képes adni az egyes országok vállalkozási jellemzőiről.

Az ötödik fejezet Magyarország vállalkozói teljesítményét elemzi a GEMINDEX alapján. Sajnos azt kellett megállapítani a szerzőnek, hogy hazánk vállalkozói teljesítménye a vizsgált országok rangsorának második felében, egyes esetekben az utolsó harmadában található. Ennek okainak elemzésére is kitér a disszertáció, s rámutat számos hiányosságra, amelyek akadályozzák, hogy jobban szerepeljünk a nemzetközi összehasonlításban. A rangsorokban elfoglalt helyünk azért is elgondolkodtató, mert a mutatószámok elég szoros kapcsolatot mutatnak az ország gazdasági fejlettségben elfoglalt helyéhez és a nemzetközi versenyképességi sorrend szerinti minősítésünkkel. A feltárt gyengeségek alapján a szerző javaslatokat fogalmaz meg a vállalkozáspolitikai fejlesztésre vonatkozóan. Kiemelendő e javaslatok közül a vállalkozói képzés intenzívebbé tételére vonatkozó javaslat, amely a szerző megállapításai szerint szinte alig jelenik meg az aktuális gazdaságfejlesztési programokban.

Az értekezés 406 szakirodalmi hivatkozást tartalmaz, ami önmagában is tiszteletre méltó. A listában a vállalkozásokkal kapcsolatos kutatások szinte valamennyi releváns forrása megjelenik. Az értekezés formai kivitelezése megfelelő, a táblázatok szemléletesek. Maradt néhány elírási hiba a dolgozatban, de ezek nem akadályozzák a munka követhetőségét és érthetőségét.

A Jelölt a tézisekben foglalja össze értekezésének főbb eredményeit. A megfogalmazott tézisekkel kapcsolatban új tudományos eredményekként az alábbiakat tartom elfogadhatóknak:

- az 1. tézishez kapcsolódóan: A vállalkozások attitűdök, aktivitás és aspirációk szerinti definiálása.
- A vállalkozások koncepcionális modelljének kialakítása (1. ábra).
- A vállalkozás multidimenzionális definiálása és az ennél szűkebb ismert vállalkozásmérési megközelítések ellentmondásának bemutatása, s a komplex mérési mutatószámmal szembeni követelmények megfogalmazása.

- A Globális Vállalkozási és Fejlődési Index (GEMINDEX) kidolgozása.
- Magyarország vállalkozói teljesítményének nemzetközi összehasonlításban való értékelése a kidolgozott index alapján.
- Vállalkozáspolitikai javaslatok megfogalmazása Magyarország számára.

Fentiek alapján javaslom az értekezés nyilvános vitára bocsátását és a Jelölt számára az MTA doktora fokozat odaítélését.

Budapest, 2011. július 11.

Balaton Károly
egyetemi tanár, az MTA doktora